

ските аспирации е комбинирана со решителна борба против реакционерните елементи во сопствената средина, тоа е борба за демократизирање на движењето во кое се создаваат основи за појавата на националната политичка партија. Во исто време тоа е период во кој се гради мост за постепено прифаќање на националните задачи за ослобо-

дување на македонскиот народ од страна на новите општествени сили — работничката класа.“ (стр. 431—432).

На крајот ќе нагласиме дека монографијата на Иван Катарџиев, вака презентирана, претставува стојно-сен прилог кон македонската историографија.

Д. Д.

Британски документи за историјата на македонскиот народ, том I (1797—1839). Под редакција на Христо Андонов-Полјански. Изд. на Архивот на Македонија. Скопје 1968, 320

Под редакција на проф. д-р Христо Андонов-Полјански, Архивот на Македонија го издаде првиот том на „Британски документи за историјата на Македонија“. Оваа збирка на досега необјавени документи за периодот 1797—1839 година содржи такви значајни изворни материјали што овозможуваат да се осветлат голем број проблеми не само од историјата на македонскиот народ, туку и од историјата на другите балкански народи, а дури и на самата Турска Империја.

Документите што ги објавил Х. Андонов-Полјански во овој том се 110. Тие се собрани од фондот на Public Record Office, од фондвите на Левантската компанија (The Levant Company), на т.н. „Државни хартии“ (State Papers), Министерството за трговија (The Board of Trade) и на Министерството на надворешни работи (Foreign Office).

Публикацијата на Х. Андонов-Полјански се состои од предговор (стр. VII—X; на англиски јазик XI—XIV), кратка содржина на документите (XV—XXVIII; англ. XXIX—XLIII), прв дел, каде што е даден превод на документите (3—148), објасненија на некои термини употребени во преводот (149—163), втор дел, каде што е дадена транскрипција на оригиналните документи 167—303, glossary of terms (307—309), index (311—314) и geographical names (315—319).

Од предговорот и од содржината на документите јасно може да се види значењето на документите

за историјата на Македонија. Објавените документи му припаѓаат на оној период кога во Турција засилено почнал да продира европскиот капитал, кога европските капиталисти настојувале со сите средства да загосподарат над економиката на разбиената од внатрешните немири турска држава. Од содржината на документите може сосем јасно да се видат акциите на Велика Британија за загосподарување и над стопанството на Македонија. Главна изразителка на политиката на британската влада била, во овој период, Левантската компанија, Сè до 1825 година оваа компанија ги имала прерогативите да се грижи за британските дипломатски тела, особено на конзулите, вице-конзулите и конзуларните агенции во домените на Турција. Уште од XVII век Левантската компанија почнала да се интересира за Македонија. Компанијата тогаш почнала да го поставува прашањето за отворање свои филијали, т.н. „фактории“ во Македонија. Во овој период Левантската компанија дејствувала во Македонија под заштита на Франција. Дури во 1715 година Компанијата успеала да отвори конзулат во Солун. Од публикацијата на Х. Андонов-Полјански може да се набележат и конзулите што дејствувале во Македонија во периодот 1797—1839 година. Во 1797 британски конзул во Солун бил Франсис Чарнауд. На чело на конзулатот дошол во 1791 година. Во Солун останал сè до својата смрт, 1825. По неговата смрт вршител на должноста

конзул станал син му Џемс Чарнауд, а потоа Џон Чарнауд. Освен од овие, во публикацијата на Полјански се наоѓаат и извештаи и од други лица, како на пример од В. Лик, Џ. Мориер, В. Драмонд и др.

Објавените документи овозможуваат да се согледа анархијата што завладала во разгледуваниот период во балканските владеења на Турција. Во нив особено многу се говори за дејноста на одметниците Пазван-Оглу и Али-паша. Така, на пример, во извештајот на В. Драмонд до лордот Хоксбери од 1803 година, покрај другото, се вели: „Скоро цела Европска Турција претставува ужасен приказ на безредие, бунтови и варварство. Ниеден паша од оваа страна на Босфорот не е толку дрзок спрема Портата како прочуениот Пазван-Оглу и Али-паша“ (док. бр. 17). Во еден друг документ (бр. 20), Џон Мориер пишува дека Али-паша се проширил и во Македонија, достигнувајќи сè до Охрид (стр. 24). Во док. бр. 23, пак, се наведува дека дошло до судир меѓу Али-паша и скадарскиот паша. Нивните трупи се судриле во рамницата кај Охрид (стр. 30). Со такви и слични податоци избобилуваат и другите документи.

Од особено значење за историјата на Македонија се податоците од документот бр. 27, каде што се вели за „горните и долните Македонци“ (the upper and the lower Macedonians) (стр. 37). Доста важност имаат и податоците од истиот документ што говорат за патот Егнација (Via Egnatia). Овој стар пат го поврзувал Драч со Солун.

Во истиот документ се наоѓаат податоци и за јуруците, за местата што тие ги населиле, нивното занимање итн. „Јуруците, се вели во документот, попаѓаат под песерна власт на еден бег и обично тоа е еден од солунските бегови што ги назначува Портата“ (стр. 41—42).

За чумата што завладеала во 1831 година во Битола, Велес и Скопје се наоѓаат податоци во док. бр. 53.

Интересни податоци содржи и док. бр. 66. Во овој документ е даден обемот на англискиот увоз во Европска Турција. Така, на пример,

покрај другото во него се вели и ова: „Стоки на британската манифактура и други производи продавани овде (во Солун — м.б.) беа набавувани, од Сира, Цариград и Смирна. Сега (се однесува на 1835 г.) годишно пристигаат пет до шест кораби директно од Англија (и некои од нив се цели товари) со манифактури, железно и колонијалии. Овие стоки Евреите ги праќале во внатрешноста, бидејќи на самото место му е потребен сосем мал дел од увозот“ (стр. 83).

Од особена важност се и податоците од 1837 година (док. бр. 83) што говорат дека продажбата на дервентските агалаџи била главната причина за пропаста на трговијата во Македонија со Тесалија. Агите, кои обично биле поврзани со бандите, или примале надоместок од нив, наплатувале придонеси за сите стоки што се пренесувале низ дервентите (стр. 101).

Колку пак била тешка положбата на македонскиот народ во првата половина на XIX век, се гледа од писмото на Чарлс Блант до лордот Понсонби, испратено на 30 јануари 1838 година. Покрај другото, во него се вели, дека „рајата, како и населението на Битола во целина, е подложена на најтешки давачки... за ништо не може да се донесе одлука без подмитување; секој од сиромашната раја е принуден да ја купува правдата“ (стр. 106).

Интересен е и док. бр. 96 од 1839 година, во кој се наведува дека Мустафа Нури-паша бил „везир на Македонија“ (the Vizier of Macedonia) (стр. 120).

Значајни податоци од документите се и оние каде што е дадена табела за производите што се извезеле од Македонија. Притоа е нагласено колку и што се извезело од одделните градови на Македонија. Исто така, важни се и документите во кои британските дипломати соопштуваат за промената на турските управни органи, за корупцијата што завладеала на скаде, за самоволијата на одделните паши итн. Голема вредност имаат и оние документи во кои се наведува кои сè странски бродови пристигале во Солун. Врз база на ваквите податоци може да

се види интересирањето на европските капиталистички кругови за загосподарување на пазарите во Македонија. Сево ова, пак, сведочи дека од крајот на XVIII век во Македонија засилено почнал да продира европскиот капитал, со кое се овозможувало постепено да се распаѓа феудалното устројство и да загосподаруваат капиталистичките форми.

Освен за Македонија, документите од оваа публикација говорат и за настани што се случувале во разгледуваниот период и во другите владеења на Турција. Поради сето тоа, првиот том на „Британски документи за историјата на македонскиот народ“ доаѓа да пополни една значајна празнина не само од македонската историја, туку и од општобалканската. Со самото тоа, пак,

што документите се издадени и на англиски јазик, се овозможува тие да бидат достапни за поголем број научници кои се занимаваат со историјата на балканските народи во XVIII и XIX век, како и со врските на Турција со европските земји.

Заклучувајќи, слободно може да се каже дека документите што ги издал Х. Андонов-Полјански овозможуваат да се осветли еден доста темен, но значаен период од историјата на македонскиот народ, посебно како и од историјата на другите балкански народи потчинети на Турција, воопшто. Поради сево ова, оваа публикација претставува значаен прилог кон историографијата на Македонија.

Б. П.

Douglas Dakin, The Greek Struggle in Macedonia 1897—1913.

Θεσσαλονικη, Institute for Balkan Studies 1966, XVI-538, III 28

Овој труд на Д. Дакин, професор на лондонскиот Универзитет го издаде Институтот за балкански студии во Солун. Целта на издавањето на толку опстојниов и стандардно изложен труд се состоела, според авторот, да го објасни периодот од грчкиот пораз во 1897 година па сè до влегувањето на грчките трупи во Солун на 8. XI. 1912 година и грчките територијални придобивки во Македонија според Букурешкиот мировен договор од 10. VIII. 1913 година. Во тој контекст ги анализира и ги претставува грчките аспирации од тој период, и тоа првенствено насочени кон Македонија и Крит. Кога во основа го поставува тој проблем на проучување, авторот прави споредба со Грчката војна за независност од 1821 година, кога Грција придобила огромни симпатии во Европа и се раширило филелинското движење и во овој период (1897—1913), т.н. период на „македонската борба, кога филелините биле сосем малку и кога европската дипломатска ситуација била поинаква од онаа за време на Војната за независност. Во третманот на овој период на „македонската борба“ авторот дава поголем акцент врз периодот по

Младотурската револуција, кога грчката агресивна политика се реализирала за време на балканските војни, со директното завојување на Егејска Македонија. Во таа „македонска борба“ авторот ги издвојува и нејзините протагонисти, меѓу кои на чело го поставува Павлос Мелас, кој еднаш рекол дека: „Македонија е градно крило на Грција: без него остатокот на Грција би бил осуден на смрт.“ Во таа смисла се цитира и мислењето на Јон Драгумис, кој рекол: „Ако ние одиме да ја спасиме Македонија, самите себеси ќе се спасиме.“

Проблемот за „Грчката борба во Македонија“ во периодот 1897—1913 година Д. Дакин го разработува во 18 поглавја. Секое поглавје е разделено на потпоглавја. Во првите две се разработени основните прашања поврзани општо со Македонско-то прашање. По освртот на географскиот облик на Македонија и нејзиното значење на Балканот, авторот се осврнува кон најраната историја на Македонија и на нејзиниот историски развиток до XIX век. Посебен осврт се прави за организацијата на бугарската Екзархија и